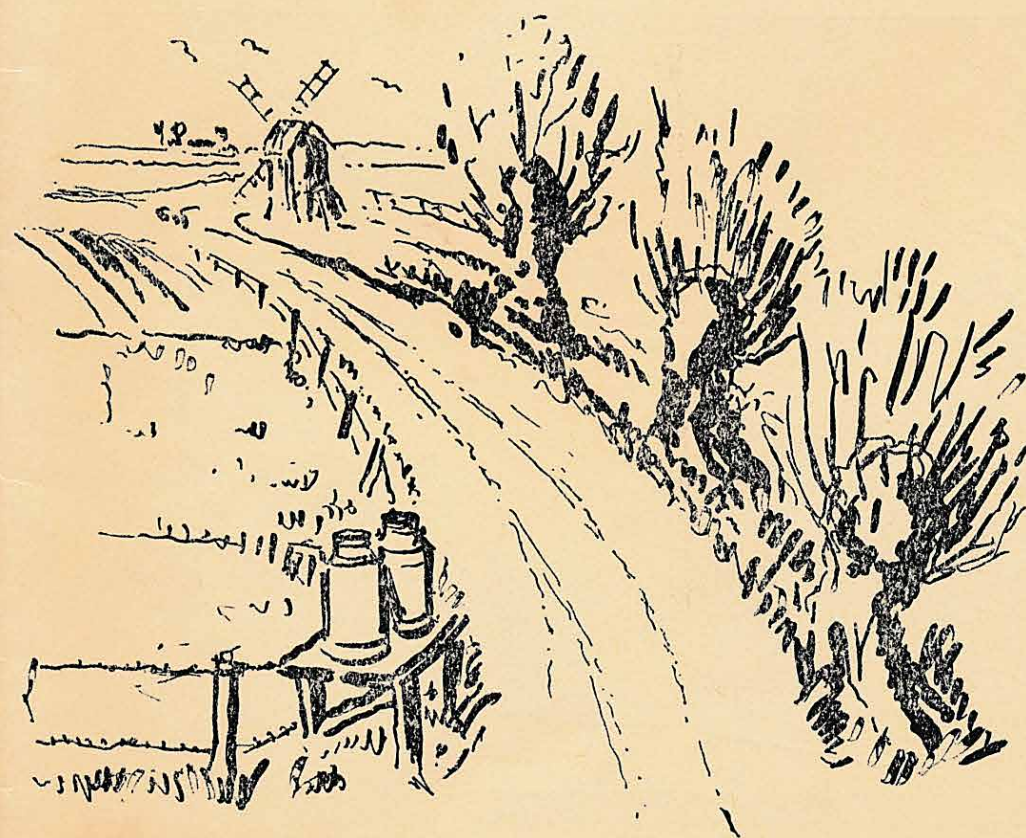

BYARBORNET

DEN SKÅNSKA

HEMBYGDSTIDNINGEN

*Frosttyst kvällas det.
Kölden skärpes.
Snön knarrar
under min fot
Almarnes kvistnät
borta i bydungen
hänger i allt det vita
som täckt med sot.*

(Ola Hansson)

Omsider ljusnade det

Minnesbilder från sekelskiftet från Haglösa, Marieberg och Klågerup

av

O L O F R A S M U S S O N

— — — . . . Och mörker var över djupet, men över vattnet svävade ingen ande, som sade: "Varde ljus!".

Ja, det låg mörker över folkdjupet, innan det nya seklet bröt in. Både i andligt och lekamligt avseende var det mörkt, och de lägre skiktens ständiga följeslagare var fattigdom och sjukdom och tillfällena till andlig förkovran voro få.

"Dagens ljus" såg jag själv en gång i en mörk och trång statarstuga tillhörig Haglösa Kungsgård i Skytts härad. Mina föräldrar hade plats där som statfolk, och det blir deras kamp för den bittra och ambulerande tillvaron, som kommer att färga denna skildring.

Ända från min mycket tidiga barndom har jag ännu ganska tydliga minnesbilder av det mesta, som rörde sig omkring mig, och min allra första, fullt tydliga bild var när jag satt på ett flyttlass, som förde oss från Haglösa till Marieberg. Det var på hösten 1893 och jag hade då fyllt fem år. Hela familjen, sex stycken, satt sammanstuvad i en stor fjädervagn bland det fattiga bohaget, medan regnet öste ner över oss. Jag vet aldrig att jag i hela mitt liv sett en mera moloken gris än den som åkte tillsammans med oss på detta flyttlass. Han brydde sig inte ens om att nafsas efter det finger, som jag flera gånger stack in genom spjälorna. Backe upp och backe ner gick det tills vi omskakade, genomvåta och olustiga steg av vid resans mål: stathuset vid Marieberg. Jag minns att far hade sagt att vi kom att bo bättre där än i Haglösa. Men det ena rått hållet är ganska likt det andra. Vi var dock glada att få komma i hus. Den lägenheten vi kom

att bo i bestod av endast ett rum, och med fönster var det mycket sparsamt. Något kök fanns icke, utan all matlagning måste ske på en liten järnspis i stugan, och då det inte fanns någon vask fick diskningen utföras i en panna eller gryta och tallrikar, koppar och fat läggas på en stol vid sidan av spisen. Spiskammare fanns visserligen, men denna hade icke direkt förbindelse med rummet, utan för att komma dit måste man passera förstugan, vilken var gemensam för tre familjer, som bodde i denna del av huset. I spiskammaren vimlade det av råttor och möss, vilka åt håll i bröden eller dränkte sig i mjölkfaten. Till lägenheten hörde absolut inga extra utrymmen såsom tambur eller något slag av garderober. Fars drängskåp, d. v. s. det skåp, som far haft som ungar, var vårt gemensamma klädskaåp. Inte var det stort, men ett oerhört tomrum gapade alltid emot oss, när vi öppnade dörren. Brädgolv fanns det verkligen, men väggarna saknade tapeter, och några tavlor hade vi icke att hänga upp. I stället för madrasser, som var ett okänt begrepp bland de fattiga, använde vi lös halm att lägga i sängarna. Inga mattor förekom, men mor sandade golvet varje morgon med vit kiselsand. Hon gjorde detta så perfekt, att inte ens den styvaste säningsman skulle kunna utså kornen från skäppan jämnare. Mor slet som en slav för att något lindra verkningarna av fattigdomen. Hon höll oss hela och rena fast vi så gott som alltid gick i stoppade strumpor och lappade kläder. Hon bakade bröd så det var en fröjd att se på och en slaktad gris tillredde hon på ett mönstergillt sätt. Hon spann ull till de jämnaste trådar

och flinkare i fingrarna än mor var, när det gällde att sticka strumpor, har jag aldrig sett någon.

I Marieberg stannade vi i hela tre år. Vilket naturligtvis var tre år för mycket. Far var kördräng och det var oftast ett hårt arbete. Redan halv fem måste drängarna upp för att rykta "sina" hästar och gödsla under dem för att sedan efter en kort och knapp frukostrast åter vara i stallet och stå färdiga för uttryckning när vällingklockan ringt. Var dag sniglade iväg — oftast med mycket tungt arbete och jag föreställer mig, att ett år måste ha känts som en förfärligt lång period. Det fanns inga eller få lantbruksmaskiner, och jag minns mycket väl när "hela styrkan" av mannar högg säd med liar och kvinnorna "tog upp".

Och vad tror ni att lönen utgjorde för ett helt års slit? Ja, det kan ni säkert inte fundera ut, om ni inte, som jag, är informerad. Vid Haglösa Kungsgård hade min far 110 kronor kontant för hela året. Det gör något mer än 9 kronor i månaden. Uppgifter i gamla kontorsböcker kan säkert tjäna som verifikation. I Marieberg fick han en tia eller kanske 15 kronor mera, och det var denna löneökning, som gjorde att far bytte plats. Därtill kom fri "husavärelse" och stat samt "pantofflor satta i marken". Staten utgjordes av 700 kilogram råg, 600 kilogram korn, 2 liter söt mjölk pr dag, c:a 3 liter skummad d:o samt omkring 20 hl. stenkol jämte ett lass bokris. Hur stor areal potatis de fick sätta i marken, kan jag ej exakt ange, troligen var det 200 sträckfamnar. Dessa potatis hade de rätt att på hösten "ära" upp med hjälp av gårdens hästar, men detta arbete måste dock utföras på någon söndag.

Någon fritid i form av semester existerade icke. Fritiden på kvällarna var heller inte mycket att tala om. Under den ljusa årstiden arbetades det till halv åtta, och ibland vid särskild brådska, såsom vid sädesbärgning o. d. hände det inte sällan att mannarna för en sup eller två slavade flera timmar över vanlig tid. Några långa stunder till avkoppling blev det sällan fråga om. Men då och då kom ju statarna samman för att tömma en flaska med "Smithens" droppar, bjuda varandra på snus och spela kort. Några pengar såg jag aldrig vid sådana tillfällen. Det var "äran" som stod på spel. Så passade ju kvinnorna också på att smita in till varandra på "en kopp" för att få tillfälle att förtala de icke närvarande. En glad fyr i de manligas

gång var Kal-Johann, vanligen kallad "kongen" för sitt namns skull. Han spelade munspel så hundarna tjöt och drog saftiga historier och sjöng visor som den värste rallare. Visan om "Smithen" och hans brännvin samt "Kämpen Grimborg" utgjorde hans favoritbitar. Ibland hade han med sig ett gammalt exemplar av "doktor" Janne Damms tidning "Granskaren", ur vilken han föreläste. Dessa föreläsningar föll alltid i god jord, ty Janne Damm gillade ingalunda de rika. Så talade han om "Palmen" och Axel Danielsson, om "hur djävligt di hadde de", och diskussionens vågor gick ofta höga. Nya idéer började, trots allt, sippra fram, men herrskap och befäl stod alltid i vägen, och mer än en hade blivit motad och kallad anarkist, om han försökte hålla någon annan tidning än den som sanktionerades på "högsta ort". Men många av arbetarna försökte dock att på olika sätt "ställa sig in" för att därigenom skaffa sig en eller annan förmån.

Kyrkan besöktes inte ofta av statarna, men jag minns att mor "gick i kyorke", d. v. s. blev kyrktagen efter det hon fått ett barn, och far och mor följdes någon enstaka gång till kyrkan för att begå nattvarden.

Några offentliga nöjen vet jag inte av från denna tid, men varje midsommar reste folket majstång och dansade till tonerna av en 1-radig dragharmonika och en gång varje år bjöd "gården" på höstgille, där den, som så ville, kunde äta sig sprängmätt och sup sig stupfull.

Böcker var sällsynta ting i en statarstuga. Far och mor var mycket läskunniga, men själens odling fick stå tillbaka för magens krav. Far hade ju sin stora konfirmationsbibel, men denna kom till användning endast när han med sin prydliga handstil skrev in en nyanländ familjemedlem. Den lilla 14-öres almanackan köpte han varje jul och hängde i en ram på väggen. Och så bildade han bolag med 3 eller 4 kamrater och prenumererade på en tidning. —

1896 — efter tre års tjänst hade far fått nog av Marieberg, och nu bar det av mot nya öden. Färden ställdes till Klågerup. I samband med den flyttningen kom jag att vara med om en sensation. Fastän jag var en bra bit över åtta år, var det första gången jag fått åka tåg. Något sådant trodde jag att endast de stora här i världen skulle få göra.

När vi kom fram och hade sett oss omkring i huset — "Wittenbjer" hette det — brast mor i gråt.

Vi lämnade en usel lägenhet, men denna var om möjligt ännu uslare. Det fanns ett kök, men, du gode! Golvet var av kullerstenar, och köket såg miserabelt ut på alla sätt. Lägenheten bestod av rum och kammare, men båda golven var belagda med tegelsten, och det var detta som tog mor så hårt. Hon tänkte nog närmast på det senaste tillskottet i familjen, en flicka, och hon var knappa sex månader. — Till detta hus hörde ingen brunn, utan vi fick hämta vatten i en liten bäck, varifrån grodor och andra vattendjur allt som oftast följde med i spannen. Något s. k. hus fanns ej heller, men om vi ville kunde vi öppna dörren till grisens rastgård och gå in där och taga oss för vad vi ville. — — —

Första gången i mitt liv som jag hörde ordet "strejk" var här. Och det var mor, som satte i gång. För ett långt och tungt dagsverk fick kvinnorna 90 öre, men mor tyckte att de borde få kronan jämnt. I det brådaste höstarbetet agiterade mor bland kvinnorna så effektivt, att varenda en stannade hemma en morgon. Jag vill lova att det blev uppståndelse. Ja, rena villervallan! Karlarna kunde ju inte uträtta någonting, då de saknade kvinnornas hjälp i sädeslassen. Godsägaren, "springaren" kallad, satte fart på sitt lantbruksbefäl, och dessa gav sig av i flygande fläng för att förmå de tredskande att återgå till arbetet, men det blev blankt nej över hela linjen. Kronan utlovades, 1-dagsstrejken avblåstes, och enigheten bevisade sin styrka.

Någon vecka därefter, en kväll, kom godsägaren åkande och stannade där vi bodde.

— Aj, aj, tänkte mor, nu ä' väl min sista stund kommen. Har di sladdrat?

Han sade:

— Ja, jag vet, att det var Bengta, som satte i gång strejken, men det gör ingenting, för ni ä' värda kronan om da'n, men gör inte om det, så

får hon det här. Han räckte henne ett paket och körde. Mor höll på att sätta sig på vägen, när hon tog upp ett riktigt vackert klänningstyg. Detta var den enda ljusglimt jag minnes från den gården.

Mor skulle dock få anledning att gråta ännu en gång, innan vi, efter två år, gav oss därifrån. Och det förhöll sig så: Jag kan aldrig minnas, att far fick sytt någon ny kostym till sig, utan mor sydde byxor till honom, och så fick det gå som det kunde med rock och väst. En gång gick hon på auktion efter en avliden gammal man och ropade in en del av hans efterlämnade gångkläder. Men du store S:t Antonius! Det drällde av löss i kläderna! Stora kräk, vilka bet som krokodiler. Mor kokade och skrubbade och grät om vartannat. Men livet i lössen var segt. Till slut måste hela auktionsgodset in i ugnens flammande lågor.

Nu sätter jag strax punkt för min tidsbild. Jag skall blott låta mina läsare följa med till nästa gård, vilken även blir den sista. Det var Borgeby, som då innehades på arrende av den danske godsägaren Carl Måe. Dit kom vi på hösten 1898 och stannade många år. Det blev en vändpunkt och en ljusning. Bland annat kunde vi göra våra inköp i en betydligt bättre handelsbod än tidigare, då det endast förekom gamla och trånga sill-, snus- och fotogendoftande hökarbodar.

Här började arbetarna på allvar att röra på sig. De bildade fackförening och Folkets husförening tillsammans med Löddeköpinge arbetare, trots att inspektör Siversson stred emot i det längsta. Far var under hela sin återstående livstid sekreterare i föreningen och lade ner mycket arbete i densamma. Så till slut efter många års slit och oräkneliga vedermödor ljusnade det dock något för dem, vilka endast hade fått arbete och fattigdom som arvedel.